

obilasci (pozdravljanje domaćinâ — ide uz prvu uskrсну večer); **pozdrav mladosti** (ide u ciklus seljačkih magijskih obreda i nije mnogo rasprostranjen); **Prvi svibnja** (stari slavenski i evropski praznik, a svjetski po svom karakteru — od konca 19. st. praznik 'radnih ljudi) i običaji uz **prvu sjetvu jarog žita** (za dobar budući urod — najbolje se sačuvao kod Bjelorusa). Svi su ti običaji bogati raznim postupcima i elementima magije.

Treće poglavlje **Prvi izgon blaga — Durdevdan** daje nam sliku običaja u Rusiji (a i kod drugih slavenskih naroda) još od davnih vremena. Autorica navodi da je to općeslavenski blagdan koji donosi toplo ljeto, rosu i vodu. Za njim dolazi Nikola kojeg slave slavenski i mnogi evropski narodi, a donosi travu.

Četvrto poglavlje **Kraj proljeća — početak ljeta** ima tri dijela: **Uznesenje** (Spasovo) s funkcijom da ozimi usjevi brže i bolje rastu (starije je od crkvenog); **Trojica** (Duhovi) ili praznik zeleni (ukrašavaju se zelenilom domovi, crkve, ulice, prave se vijenci, hoda s ukrašenom brezom, koja se na kraju potapa, bacaju se vijenci u vodu i dr.); **ispraćaj rusalki**, također je stari praznik s glazbom, pjesmom, plesom, vojnim i kazališnim igrama.

U petom poglavlju govori se o običajima uz ljetni solsticij (prikazuju se dva praznika: Ivanje i Petrovo). S njima završava ljetni ciklus.

U **Zaključku** se uz ostalo kaže da usporedba proljetnih i ljetnih kalendarskih običaja kod Rusa, Ukrajinaca i Bjelorusa pokazuje da je drevna osnova kod njih bila zajednička, ali se nije sačuvala u jednakom stupnju. S vremenom, živeći i razvijajući se u raznim socijalno-ekonomskim i životnim uvjetima, ti su se običaji umnogome mijenjali ili transformirali, odnosno popunjavali novim raznovrsnim elementima, često i neobrednim po stanku.

Običaji o kojima se govori u ovoj monografiji živjeli su i žive i

kod nas, pa ovaj rad može mnogo koristiti onima koji proučavaju folklorne, običajne, obredne i druge veze među narodima, posebno slavenskim. Uz poglavlja nalazi se tridesetak stranica raznih korisnih podataka, a na kraju literatura (preko 200 jedinica). Postoje i 33 ilustracije.

Ante Nazor

Geschichte in Liedern (1815—1979), Programmheft: Oeffentliche Abendveranstaltung beim 22. Deutschen Volkskundekongress '79, Kiel, 19. Juni 1979, 104 str.

Među prikazima znanstvenih publikacija nije uobičajeno pisati o knjižici koja je u stvari koncertni program. Pa ipak, na ovu se valja osvrnuti jer znatno nadmašuje dosege koncertnoga programa. Knjižica je zapravo rezultat znanstvenog istraživanja, a priređena je, kao i sam koncert, u povodu 22. njemačkog etnološkog kongresa. Taj je kongres bio i svojevrsan kulturni događaj jer se održavao u Kielu u toku uobičajene godišnje gradske manifestacije »Kielski tjedan«. Priređivači kongresa uključili su se u gradsku manifestaciju. Oni su organizirali različite priredbe etnološkoga karaktera koje su postale sastavnim dijelom pučke svečanosti »Kielskoga tjedna«. Tako je, na primjer, u tridesetak elitnih izloga pojedinih trgovačkih radnji i robnih kuća priređena specifična etnološka i folkloristička izložba (s dokumentarnim katalogom). A **Deutsches Volksliedarchiv** iz Freiburga priredio je koncert pod gornjim naslovom i ovu knjižicu. Priređivači koncerta su izabrali 22 pjesme koje su u posljednjih 150 godina »pratile« njemačku povijest. Pjesmama su prišli sa stajališta vrlo široke palete ljudskoga pjevačkog repertoara. Uključili su, dakle, i tzv. ulične popijevke, kuplete, šansone i šlagere da bi se »na taj način širok spektar mogućnosti posredovanja značenjâ i sadržajâ dokumentirao putem prometnog sredstva koje se zove 'popijevka'...«

(str. 1). Takvih pjesama, naravno, ima mnogo više: za koncert su odabrane 22 popijevke i one su komentirane u knjižici. Važno je napomenuti da su pri tome autori imali u vidu dva komunikacijska procesa koji se u životu susreću i koji se mogu »dogoditi« pojedinoj pjesmi. S jedne strane to je proces koji pjesmu usmjeruje odozgo. S druge strane kreće suprotni ili usporedni proces, koji pjesmu potiče i mijenja, a teče odozdo.

Ne treba posebno naglašavati da su sve te pjesme političkoga karaktera i da im je sudbina u burnoj njemačkoj prošlosti kontroverzna. Istine radi treba reći i to da Njemačka, premda se je najčešće sjećamo po nedavnoj teškoj fašističkoj prošlosti, ima svoju značajnu demokratsku tradiciju. A to se ta-kođer ogledalo u pjesmama.

Povijest u popijevkama zapravo je povijest sudbine popijevaka koje su često kritizirale ili duhovito parodirale oficijelnu politiku — od one kajzerove do one Hitlerove, koje su reagirale na diktirani militarizam, pjevale se na barikadama — sve do suvremenih protestnih pjesama.

Priredivači su pokazali hrabrost — oni su izveli pojedine pjesme koje izruguju i ruše još uvijek postojeće nacionalne i nacionalističke simbole i mitove što su nadživjeli apsolutističke režime. Na udaru tih pjesama jesu političke prilike u Njemačkoj od februarске revolucije 1847. nadalje, zatim odnosi s Danskom u vezi sa Schleswigom i Holsteinom, rast pruske samosvijesti i militarizma, Napoleon, bitka kod Sedana, prilike nakon prvoga svjetskog rata, pad monarhije u Njemačkoj, velika kriza, proleterski pokret, drugi svjetski rat i fašizam, poslijeratno vrijeme i privredno čudo, politički protesti pedesetih i šezdesetih godina.

Opozicijski duh pojedinih varijanata pjesama sustavno je prikazan. Bitka kod Sedana 1. i 2. rujna 1870. početak je njemačkoga carstva: njoj u čast ispjevano je mno-

štvo himni. Ali pjesma **Kod Sedana na visini** (br. 10, str. 49—51) ima kao temu ljudski, to jest smrtonosni rezultat »slavne« bitke (oko 26.000 mrtvih i ranjenih). Nasuprot slavljeničkim himnama vojnik u ovoj pjesmi vraća se kući misleći na mnoštvo poginulih drugova. Ne radi se ovdje o junačkoj smrti. Smrt se promatra sa stajališta vojnika — a vojnici su ratna sirovina. Premda ta pjesma nije opozicijska po bukvalnom smislu svojih riječi, ona pokazuje istinske strane rata, i to gledane odozdo. Ona odiše rezignacijom i tugom.

S našeg stajališta jedna njemačka pjesma iz drugoga svjetskog rata još je zanimljivija. Radi se o poznatoj **Lili Marleen**. Ta je pjesma u nas dobro poznata kao pjesma njemačkih okupacijskih vojnika. Osobno melodiju te pjesme uvijek asociiram uz surove zvukove potpetica njemačkih vojničkih čizama u maršu u godinama 1941—1945. na našim putovima i cestama.

Pa ipak i ta pjesma ima još nekoliko svojih lica. Pjesmu je ispjevao gardijski strijelac Hans Leip godine 1915. u Berlinu. Pjevali su je tada u uskom krugu i na danas nepoznatu melodiju; bila je to **Pjesma mladoga stražara**. Godine 1938. N. Schultze komponirao je novu melodiju pjesmi mladoga stražara. Tu je pjesmu otkrila Lale Andersen i ponekad je pjevala. Bila ju je snimila i na ploču, ali pjesma nije imala uspjeha.

Dana 20. travnja 1941. u Beogradu počinje emitiranje okupacijska radio-stanica za njemačke vojnike. Radio-stanica nije imala ploča, pa su se organizatori snašli tako da su iz Berlina dobavili ploče koje su ondje slabo išle ili se uopće nisu izvodile. Među njima našla se i pjesma o mladom stražaru. U redakciji njemačkog okupacijskog Radio-Beograda **Lili Marleen** se nekome svidjela pa ju je emitirao nešto češće. Vrlo brzo pjesma je stekla veliku popularnost, vojnici su je tražili i pjesma je odlazila

u eter redovito svake večeri, nešto prije 22 sata, na kraju emitiranja.

Ubrzo je usprkos ratu i ratnim prilikama — ili možda upravo zbog toga, pjesma postala vrlo popularna. Na drugoj strani borbenih linija antinacistička emigrantkinja Marlene Dietrich pjevat će istu pjesmu američkim vojnicima.

Prema sjećanjima Jare Ribnikar, emitiranim u jednom razgovoru s njome na Radio-Zagrebu u prosincu 1979. godine, Ivi Loli Ribaru, dok se krio u njezinoj kući u Beogradu 1941. godine, svidjela se nostalgična pjesma **Lili Marleen**, koju je čuo s okupatorskog Radio-Beograda. Rekao je: »Kako je to lepa pjesma!«

Kad danas nakon punih trideset i devet godina analiziramo pjesmu mladoga stražara, shvaćamo da je to pjesma vojničke čežnje. U vrijeme kad su čovječiji život i čovjekova sreća vrijedili tako malo, ona je govorila upravo o njima. U slobodnom prijevodu stihovi kazuju: »Pred kasarnom, pred velikom kapijom stajala je nekoć svjetiljka. Ona još uvijek ondje stoji. Mi ćemo se ponovo vidjeti, stajat ćemo pod svjetiljkom, kao nekad, Lili Marleen, kao nekad, Lili Marleen. Naše su dvije sjene izgledale kao jedna. Odmah se vidjelo da se volimo. Neka svi ljudi vide kako stojim pod svjetiljkom kao nekad... Tada viknu stražar: sviralo je povećerje, zakašnjenje će te koštati tri dana (zatvora). Druže, dolazim. Rekosmo doviđenja. Kako bih rado pošao s tobom, Lili Marleen... Ona (svjetiljka) pozna tvoje korake, tvoj vitki hod. Svake večeri sja, ali mene je već odavna zaboravila. A ako me zadesi nevolja, tko će s tobom stajati pod svjetiljkom, Lili Marleen... Iz tišine, iz zemljice dižu me, kao iz sna, tvoje zaljubljene usne. Kad se dignu kasne magle, ja ću stajati pod svjetiljkom kao nekad, Lili Marleen, kao nekad, Lili Marleen.«

Doista, pjesma je sušta preka militarističkim njemačkim pjesmama. Njena popularnost za vrijeme

drugoga svjetskog rata nije posljedica ideološkoga diktata. Naprotiv. Njezino izvođenje na radiju bilo je čak povremeno zabranjivano.

Zbog toga **Lili Marleen** danas može imati antimilitarističko značenje. Gotovo svugdje u svijetu. Osim u nas, gdje će **zauvijek** podsjećati na okupatorsku radio-stanicu i tujanj militarističkoga »trupa« u maršu.

Ima naravno u ovoj knjižici i drugih izvanrednih primjera demokratskih pjesama i parodija militarističkih pjesama. Na primjer, ozloglašeni **Horst Wessel Lied** imao je također britku i ciničnu parodiju, koja je ovdje objavljena. A objavljen je i izvorni fašistički tekst, kao što se objavljuju i neke druge militarističke pjesme, koje su, međutim, u kontekstu knjižice i s njezinim komentarom poprimile suprotan smisao od prvobitnoga.

Na samom koncertu te su pjesme izvodili grupa pjevača protestnih pjesama »Liederjan«, Manfred Jaspers iz grupe »Moin« i skupina studenata etnologije iz Freiburga. **Horst Wessel Lied**, tu ozloglašenu koračnicu, nitko nije želio izvesti na koncertu — emitirana je s ploče, da bi odmah nakon toga studenti izveli vrlo uspješnu parodiju koja se ilegalno pjevala za vrijeme rata.

Još jedna odlika koncerta bilo je i to da se za vrijeme pjevanja pojedinih pjesama na sceni izmjenjivalo prikazivanje dijapozitiva s ilustracijama iz vremena na koje se odnose pojedine pjesme.

Knjižicu i koncert pripremili su etnolozi iz Freiburga: dr. Hartmut Braun, dr. Jürgen Dittmar, David G. Engle, Barbara James, dr. Wiegand Stief i Edmund Weeger. Slikovni materijal izabrala je Urike Schnier. No duša projekta, pisac uvoda i odličan komentator samoga koncerta bio je dr. Rolf Wilh. Brednich, poznati njemački etnolog i folklorist.

Dunja Rihtman-Auguštin